

*SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla*¹:

Mi van a megtérésen túl?

I. rész: A lelki formálódás teológiai alapjai²

Abstract. *What is beyond conversion? Part I.*

The theological foundations of spiritual formation

Both the soullessness of our times, the spiritual overheating, and the unfolding pragmatism in the field of spiritual life call for practical theology to reflect on the field of spiritual formation. In our Church, in our congregations, evangelization, the call to conversion, is still at the heart of the matter. Little is said about what is or what should be after conversion? In this paper, we will reflect theologically on the subject of spiritual formation. We will examine the *ordo salutis* discussed in classical dogmatics, and within it the interpretations of justification, conversion, and regeneration. Finally, we will explore the theme of sanctification, what is the responsibility of man in the process of spiritual formation according to the Reformed theological approach.

Keywords: spiritual formation, *ordo salutis*, justification, conversion, regeneration, sanctification

---

¹ Református lelképásztor, egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar, Valláspedagógiai és Pasztorálpszichológiai Tanszék; e-mail: szabone.laszlo.lilla@kre.hu.

² A téma gyakorlati teológiai kifejtése a következő lapszámban olvasható.

Bevezetés

Érdekes ambivalencia tapasztalható egyházunkban a személyes spiritualitást illetően. Egyik oldalon a szekuláris társadalmi tendenciák, a hatékonyságra törekvő, technokrata, materialista életszemlélet öntudatlanul hat a hívő ember életvezetésére is. A másik oldalon korunk önmaga megvalósításán munkálkodó autonóm embere keresztyénként a lelkeség területén is egyfajta felépítményre, tudatosságra, megmunkáltságra, teljességre vágyik. Az utóbbit erősíti, hogy a korszellem spirituális fűtöttségében, felfokozott transzcendenciakeresésben³ a keresztyénségen belül is egyre nagyobb az érdeklődés az átélést segítő, Isten-élményt ígérő spirituális gyakorlatok és lehetőségek irányába.

Összességében mindhárom jelenség ugyanarra az útra hív. Mind korunk lelketlensége, mind spirituális túlfűtöttsége, mind a lelki élet területén bontakozó pragmatikusság arra szólítja fel a gyakorlati teológiát, hogy reflektáljon a hitbeli növekedés, lelki formálódás – mai, egyre elterjedtebb, egymás szinonimájaként is használt kifejezésekkel élve –, a keresztyén spiritualitás, a lelkeség területére.⁴ A feladat újszerű. Egyházunkban, gyülekezeteinkben a

---

³ NÉMETH Dávid (2012): *Pasztorálanropológia I.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. 142–145.

⁴ Az angol szakirodalom szabályszerűen a *spiritual* kifejezést használja. A *Spiritualitás és misszió az egyházban* elnevezésű műhelyhez kapcsolódó kollégákkal (SIBA Balázs – SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla (2020): *Zászlóshajó és horgony – a „Spiritualitás és misszió az egyházban”* szakirányú továbbképzés és a „Tanítványként a világban” tanfolyam bemutatása, In: *Sárospataki füzetek*. 24. 148–149.) újra és újra kifejezzük tanácsalanságunkat, hogy nem nagyon találjuk a megfelelő szót egyházunkban erre a fontos területre. A kegyesség kifejezés megterhelt a kiüresedett kegyeskedés értelmében. A lelkeségnek eredetileg jóval szűkebb jelentésköre van, a katolikus egyházban az egyes szerzetesrendek hit- és közösségi megélését jelenti. A spiritualitás kifejezés az ezoterikus áthallások miatt okoz időnként fennakadást, bár ennek a kifejezésnek van a leginkább levédhető konnotációja a keresztyén, ökumenikus szóhasználaton belül. Nem véletlenül hívjuk spirituálisnak a teológusok lelki életútjának kísérőjét. Ugyanígy problematikusak a hitbeli növekedés és lelki formálódás kifejezések is. A növekedés lépcsőzetességet, meghatározott fokozatosságot és irányt sugall, aminek az igénye sem bibliai, sem teológiai alapon nem támasztható alá. Isten az, aki megigazít, és Ő az, aki megszentel. A Szentlélek által növekedünk és teremjük a Lélek gyümölcseit, ami ugyancsak nem a mi igyekezetünk, és nem egy elének állított pályán halad. A lelki formálódás kifejezés pedig nem eléggé egyértelmű, hiszen a magyar nyelv nem tesz különbséget a pszichikus és pneumatikus

személyes hitélet viszonylatában máig az evangelizáció, a megtérésre hívás áll a középpontban. A hitmélyítő alkalmak is leginkább az önátadást szorgalmazznak. Arról kevésbé beszélünk, hogy mindez mit is jelent a megtérés után? Ebben a tanulmányban teológiai reflexió tárgyává tesszük a lelki formálódás, hitbeli növekedés témáját.

Idegen tájakon: misztika, spiritualitás, lelkiség?

Amikor a spiritualitás, a lelkiség területén mozgunk, mindenképp számolnunk kell azzal, hogy egyházunkban már a kifejezéseket is alapvető idegenkedés övezi. Öntudatlanul is felsejlenek a háttérben a hitünktől idegen, teológiájukban megkérdőjelezhető misztikus hagyományok, lelkeségi irányzatok, spirituális útkeresések.⁵

Howard L. Rice *Reformed Spirituality* c. könyvében bátran szembenéz és nyíltan elemzi azokat a dinamikákat, amelyek meghatározóak egyházunkban a személyes spiritualitás témáját illetően. Míg a kálvinista és zwingliánus tanok mentén szerveződött, református felekezetekben is egyre nagyobb az érdeklődés az iránt, hogy hogyan nyithatjuk meg magunkat Isten jelenlétére, ezekben az egyházakban van egy mélyen meghúzódo ellenállás a spiritualitás irányába. Az Írást és az igehirdetést középpontba állító közösségek a hitben való növekedést, az Istennek való engedelmességet a megismerés, az intellektuális közeledés és az értelmünk csiszolása útján látják, ami kiegészül a társadalmi szükséglet szenvedők szolgálatával. Ezekben az egyházakban az intellektuálisok aggódnak az értelemvesztett érzések miatt, az érző emberek viszont egyre keserűbbek az intellektuális szárazság miatt. A legnagyobb tévedése közben mindkét megközelítésnek, ha egyedül a saját útját tekinti üdvözítőnek, így elvágja a lehetőségét az Isten-keresés és Isten-kapcsolat jóval tágasabb és egymást gazdagító útjainak.⁶

---

dimenziók között. A hitéletben a lelki formálódást az utóbbira értjük, ami természetesen foglalja magába a pszichikus dimenziókat is. Erről még a későbbiekben részletesebben is beszélünk.

⁵ Ennek egyik példája kollégám, Németh Dávid általam is nagyra méltatott, alapos, bevezető tanulmányának a mindvégig megfigyelhető polemikus, apologetikus jellege: NÉMETH Dávid (2021): *A biblikus – avagy protestáns – spiritualitás jellemzői*, In: Siba Balázs – Szabóné László Lilla – Lányi Gábor (szerk.): *Lelki éhség. Protestáns spiritualitás a 21. században*. Budapest, Kálvin Kiadó. 11–52.

⁶ RICE, Howard L. (1991): *Reformed Spirituality. An Introduction for Believers*. Louisville (Kentucky), Westminster John Knox Press. 8–10., 28.

Rice felhívja a figyelmet, hogy a legtöbb református keresztyén nincs tudatában, hogy egy élő keresztyén tradíció részeként mind történelme, mind hitmegélése megannyi ponton összeszőődik a keresztyén világegyház megannyi felekezetével és lelkiességével. Ráadásul a református egyházaknak van egy sajátos, egészséges spirituális hagyománya, ami egyrészt képviselhető, megélhető és megosztható más keresztyénekkel, másrészt, mivel a történelem folyamatában együtt képződött más egyháztestekkel, azok gyakorlata közösségbe is von ezekkel a testvérekkel.⁷ Kálvin igeolvasó metódusa nagyon közel áll a Benedek-rendi meditatív Lectio Divinához. Az Úrral való időzést, a személyes csendességet emberi feltételként hangsúlyozza Isten megszentelő munkájában, ahogyan az imádságban az ember bűne megbocsáttatik, élete megújul. Kálvin minden írásának elsődleges célja, hogy segítsen a híveknek unióban élni Krisztussal. Ebben elengedhetetlenek tartotta mind a személyes Isten-kapcsolatot, mind a gyülekezeti beágyazottságot, mind egy érettebb hitben járó eligazítást.⁸

Ugyancsak Rice egy elterjedt református tévedésnek tartja,⁹ hogy a megtérés egyoldalú hangsúlyozásával elfedjük annak a belátását, hogy Isten folyamatosan munkálkodni szeretne az életünkben és életünkön. Így a megtérés a beérkezetség érzését sugallja ahelyett, hogy a folyamat elejének tekintenénk. A spiritualitás Isten jelenlétét elkötelezett tudatossággal állítja a mindennapok középpontjába. „A spiritualitás lényegében az a mintázat, amely alapján Isten valóságos jelenlétét megtapasztalva magunkban és körülöttünk, arra válaszolva formáljuk életünket.”¹⁰ Az ilyen spiritualitás nem krediteket gyűjt egyfajta vallásos cselekedetek sorával, sem a személyes belső megélések különlegességét és enthüziasztikus felfokozottságát vágyja, hanem Isten-központú spiritualitás, mely mélyen református, hiszen Isten dicsőségére szeretné élni az élet minden szegmensét. Mind a személyes belső megélésekben, mind a világban való forgolódásban azt keresi, hogyan lehetne minden Isten nagyobb dicsőségére.

---

⁷ I. m. 10.

⁸ KÁLVIN János (2014): *Institutio. A keresztyén vallás rendszere*. II. kötet. Budapest, Kálvin Kiadó. 23–78.

⁹ RICE (1991), 30–31.

¹⁰ “Spirituality is the pattern by which we shape our lives in response to our experience of God as a very real presence in and around us” (i. m. 45.).

Az üdvösség rendje

Ahhoz, hogy helyén kezeljük a fentiek mentén tárgyalt lelki formálódás témáját, fontos megvizsgálunk mind az ige, mind református hitvallásaink, dogmatikánk mentén, hol helyezkedik el az ember felelőssége a hitbeli növekedés területén.

A klasszikus dogmatikák a szótériológia (Isten üdvözítő munkája) alatt, az üdvrenden belül beszélnek a lelki formálódás kérdésköréről. A különböző teológiai megközelítések, felekezeti értelmezések ugyanúgy Isten elhívó, megigazító, újjászültő akarata, a hit, a megtérés, és a megszentelődés jelenségeiben látják az ember megújulását, lelki növekedését, abban viszont megannyi különbséget találunk, hogy a fentieket ki hogyan értelmezi, magyarázza, és milyen összefüggésbe állítja egymással. Vagyis az egyes felekezeti és kegyességi különbségeket abban találjuk, hogy az *ordo salutis* (üdvösség rendje) és az *applicatio salutis* (az üdvösség alkalmazása) hogyan megy végbe.¹¹ Megfigyelhető, hogy míg korábban nagyon határozott, így minden más értelmezéstől elhatárolódó megközelítéseket találunk, addig a legújabb szaktudományos munkák rámutatnak, hogy sokkal óvatosabban kell bánnunk az időbeli sorrendiséggel, az előfeltételek felállításával, ugyanis bibliai igékből közvetlenül nem bontható ki rögzített üdvrend. Sőt, még azt sem mondhatjuk, hogy az egyes lépések (elhívás, megigazítás, újjászülés, megtérés, megszentelődés) ok-okozati összefüggésben lennének egymással.¹²

A Bibliában sem találunk az ember lelki megújulására és növekedésére nézve egy olyan egységes menetrendet, amelyre a hívőnek szükséges lenne ráállnia, megvalósítania, vagy akár Isten kegyelméből menetrendszerűen megtörténne vele. Ehelyett azt látjuk, hogy ezen a területen a Szentírás kevésbé eligazító kíván lenni, sokkal inkább erőteljesen doxológikus.

Sem a Róm 8,29–30-ban található „aranylánc”-ban (amely az üdvrendi gondolat alapigéje), sem a további, a témához kapcsolódó igeszakaszokban (1Kor 1,30; 1Kor 6,11)

---

¹¹ Részletesen ld. SEBESTYÉN Jenő (1994): *Református dogmatika*. III. kötet. Budapest – Gödöllő, Iránytű Kiadó. 1–66.; VAN DEN BRINK, Gijsbert – VAN DER KOOI, Cornelis (2022): *Keresztyén dogmatika*. Kolozsvár, Exit Kiadó. 705–776.

¹² VAN DEN BRINK – VAN DER KOOI (2022), 707–708.

nem találjuk Isten üdvözítő lépéseinek a rendszerezését, vagy az emberi átélésre nézve az üdvözülés útleírását. Ezek az igék sokkal inkább Isten dicsőítését állítják a középpontba, és ezáltal arra mutatnak rá, hogy a megváltás, újjászületés, megszentelés, hitbeli növekedés, lelki formálódás elsődleges alanya a Szentháromság Isten. Az Ő munkája (1Kor 1,30) az Úr Jézus Krisztus nevében, a mi Istenünk Lelke által (1Kor 6,11).

Megszentelődés: hitben növekedni

Természetesen az észszerűség alapján valamiféle sorrend feltételezhető. Pedagógiai, lelki kísérői vonatkozásban az egyes történések megkülönböztethetők és bizonyos sorrendbe állíthatók: „A Krisztusban megjelent világosság a Lélek prizmáján megtörik és sugarakra bomlik.”¹³ Ugyanígy a fenti hangsúlyok közt az emberi felelősség is elhelyezhető, de úgy, mint Istennek az emberért végzett cselekedetei során az emberi oldalon szükséges engedelmesség, ráhagyatkozás, Isten felé nyitott befogadó jelenlét. „Az üdvösség alkalmazása valóban valami egyéb, mint az üdvösség megszerzése.”¹⁴

Az ember személyes „üdvörténetének” szubjektuma. Nem csupán végbemegy rajta Isten üdvözítő akarata, nem pusztán tárgy, hanem alanya a történéseknek. De ez nem mond ellent annak, hogy Isten hatalmában van mindez, az Ő kegyelméből történik. „Van objektív üdvösség (*salus objectiva*), amely rajtam kívül tétetett el a számomra, és szubjektív üdvösség (*salus subjectiva*), amikor ez az objektív üdvösség Isten kegyelméből már az én legszemélyesebb birtokom is egyúttal.”¹⁵ Ez a megigazításban történik, ahogyan Isten Krisztus igazságát nekünk tulajdonítja. A református teológiában a páli igék alapján ráadásul ez egy nekünk tulajdonított (forenzikus) és nem egy belénk hatoló (analitikus) igazság (Róm 4,3–8; Fil 3,9; 2Kor 5,21; HK 60), ami az újjászületésben lesz az ember valóságává. Tillich így ír róla: „Az »Újjászületés« a dolgok egyetemes állapota. Ez a dolgok új állapota, az új világkorszak, melyet Krisztus hozott el; az egyén »belép« ebbe az állapotba, s ily módon ő maga részesedik benne, és e részesedés által születik újjá. Az Új Lét objektív valósága megelőzi a szubjektív részesedést.”¹⁶

---

¹³ I. m. 709.

¹⁴ Van Rulert idézi van Den Brink és Van Der Kooi, 709.

¹⁵ SEBESTYÉN (1994), III.: 1.

¹⁶ TILlich (2000), 365.

Korunk embere számára ami zavarba ejtő és nehezen befogadható, hogy ebben a folyamatban a református álláspont szerint egészen Isten a cselekvő: „Kizárólag Isten végzi, ingyen kegyelemből és csak Isten munkája nyomán végezhet valamit ezen a téren is az ember, Isten kegyelmi erejével és az ő eszközöképpen.”¹⁷ Az önmegvalósításra behuzalozott 21. századi ember számára a keresztyén hitben a legnagyobb kihívás, hogy elhiggye, hogy Isten kegyelme, az arra való ráhagyatkozás, abban való részesedés lehet teljesebb, jobb, egyedibb, értékesebb, mint amit magunk elképzelünk, vagy amit képesek vagyunk megvalósítani. Így a lelki élet területén is a legfontosabb kérdés, hogy mi szeretnénk megformálni az Istennel járt utunkat, földi létünk spirituális dimenzióját, vagy engedjük, hogy részesüljünk abban a lelki formálódásban, ami Isten kegyelméből történhet velünk?

Most, hogy kellőképpen körbejártuk az elsődleges viszonyt – a lelki formálódás Isten értünk és bennünk történő kegyelmes tettei, Jézus Krisztus megváltó munkája nyomán a Szentlélek által áll elő –, feltehetjük a tanulmány eredeti kérdését, hogy ebben a folyamatban mi az, ami a megtérés után történik?¹⁸ Ha a megigazulást (igaznak nyilvánítást Krisztusban) a transzcendens dimenzióknak, a megtérést (a bűnbánatban felismerem, hogy szükségem van Isten megigazítására, és hogy az életemet ebből az akaratból eredeztethessem) ugyanazon történet immanens dimenziójának látom, akkor ezeket az egybeeső pontszerű eseményeket tekinthetjük a kiindulópontjának annak a folyamatnak, amelyben az üdvösség megvalósul a hívők egyéni életében. Ezt a különböző hagyományok különféle kifejezésekkel illették. A római katolikus teológiában a *iustificatiót* használták erre is egyfajta gyűjtőfogalomként, ami alatt a teljes, folyamatjellegű életmegújítást látták. A keleti hagyományban *theosziszról* (megistenülés), a lutheránusok *renovatióról*, a metodisták *perfectiőről*, a reformátusok pedig *sanctificatióról* beszélnek.¹⁹

Érdekesmód Kálvin a *regeneratio*, vagyis újjászületés kifejezést választotta. Ezzel amellet érvel, hogy az újjászületés egy folyamatos hatás a mindennapok konkrét eseményeiben, amiben az embernek is van szerepe. „Isten fiai az újjászületés által szabadulnak meg a szolgaságból, de nem úgy, hogy teljes szabadságra jutva testük többé már

---

¹⁷ SEBESTYÉN (1994), 2.

¹⁸ A megigazulás, megtérés témában részletesebben ld. VAN DEN BRINK – VAN DER KOOI (2022), 713–742.; SEBESTYÉN (1994), III.: 11–57.; TILLICH, Paul (2000): *Rendszeres teológia*. Budapest. 365–367.

¹⁹ VAN DEN BRINK – VAN DER KOOI (2022), 742–743.

nem okoz nekik semmiféle gondot, hanem úgy, hogy szüntelen okuk marad a harcra, s ebben kell gyakorolniuk magukat, sőt nemcsak ebben, hanem abban is, hogy még jobban megtranulják erőtlenségüket.”²⁰ A szubjektív részesedés a megigazulásunkban egy hosszú távú belemerülés, hogy egyre inkább átmossa, átjárja, átalakítsa életemet az isteni élet, vagyis egyre inkább kiábrázolódjon rajtam a krisztusi lét.

A régiek *passiva conversiónak* nevezték a pontszerű eseményt, míg *activa conversiónak* annak naponkénti beteljesedését a naponkénti állandó megtérés, megújulás és megszentelődés formájában.²¹ Ugyanakkor érthető, hogy később a református dogmatikában a megszentelődés terjedt el, az újjászületés pedig ennek egyfajta megelőző eseményévé vált, ami a megigazulásban, megtérésben van elrejtve.²²

„Az Újjászületés a tényleges újraegyesülés, a Megigazulás ennek az újraegyesülésnek a paradox valósága. Mindkettő azt írja le, hogy Isten elfogadja az elfogadhatatlant. A Megszentelődés abban különbözik e kettőtől, hogy folyamatként jelenik meg. Olyan folyamatként, amelynek az előző a kettő eredője. (...) A Megszentelődés az a folyamat, amelyben az Új Lét ereje átalakítja a személyiséget és a közösséget – az egyházon belül és azon kívül egyaránt.” – foglalja össze Tillich.

Misztikus egyesülés: részesedni Krisztusban

De mi az, ami által a nekünk tulajdonított igazság (*passiva conversio*) végül életünket átjáró, átalakító erővé lesz (*activa conversio*)? Ha nem megigazulunk (múlttá lesz a bűnös életünk és az újjászületésben egészen újak leszünk), hanem csak Krisztus igazsága nekünk beszámíttatik (forenzikus), akkor hogyan fog átformálódni az életünk? A reformátori

---

²⁰ KÁLVIN (2014), I.: 454–455.

²¹ SEBESTYÉN (1994), III.: 19.

²² Nem tudunk részletesen kitérni rá, de érdemes látni, hogy az újjászületés pontszerű értelmezése viszont létrehozott egy olyan aggodalmaskodást a hitéletben, ami újra és újra elbizonytalanítja a hívőket, hogy velük egyáltalán megtörtént-e ez az esemény, vagy még előttük van, és tenniük kellene még érte valamit (pl. újabb megtérés, mélyebb megtérés, bemelegítés stb.), vagy sem. Az újjászületés átélésének élményszerű hangsúlyozása (ami mind református, mind metodista talajon megtörtént) egy sor kritikai kérdést vet fel. Részletesen ld. VAN DEN BRINK – VAN DER KOOI (2022), 744–745.; SEBESTYÉN (1994), III.: 18–19.

teológiában a Krisztussal való misztikus egységben látjuk ennek megvalósulását. Van den Brink és van der Kooi a participáció és koinónia kifejezéseket ajánlja ennek megragadására. Kálvin teológiájában mindkét kifejezést megtaláljuk. A legújabb Kálvin-kutatások kimutatták, hogy Kálvinnál erősen meghatározó a Krisztusban való részesedés (participáció) és a Krisztussal való misztikus egyesülés (*unio mystica cum Christo*) témája.²³

A koinónia kifejezés azért szerencsés, mert az Újszövetségben az Istennel való közösségre nézve nem egyfajta üzleti részesedést találunk, hanem Lélek általi közösséget, Krisztussal testvérséget, Isten-gyermekséget. Az ige tanúsága szerint mindenben részesedünk, ami Krisztusé (Róm 8,14–17). Másrészt ez a közösség nem ontológiai egybeolvadás. A hívőket a Lélek hozza kapcsolatba Istennel, és Ő tesz bennünket az isteni természet, vagyis Isten életének a részeseivé.²⁴ Fontos, hogy itt a participáció pneumatológiai és nem ontológiai kategória.

A fentiekből fakadó átalakulásról beszélhetünk megszentelődésként is, de van den Brink és van der Kooi itt is egy újabb, az angolszász lelkiismereti irodalomban is gyakran használt kifejezést javasol, ami a transzformáció²⁵ (2Kor 5,17; Jn 5,25). A megszentelődés sajnos megannyi negatív konnotációt is magában hordoz, mint a szenteskedés, moralizálás, önjobbítás. Pedig a Krisztusnak való önátadásunkban nyerjük el igazi önazonosságunkat (Mt 11,28).²⁶ Ez az átalakulás az emberi szívben történik, az élet minden területét meghatározó központban (Péld 4,23; 23,26a).

De ha mindez Isten kegyelméből történik, van-e mindebben az embernek felelőssége? Ezen a ponton próbáltatik meg mindaz, amit a fentiekben leírtunk. Hiszen

---

²³ VAN DEN BRINK – VAN DER KOOI (2022), 745–749.

²⁴ A korai egyházban Irenaeus és Alexandriai Kírillos dolgozik az Újszövetség ezen részein, a reformációban pedig pont Kálvin tematizálja újra, ami egyúttal rokonságot mutat a 3. századi Gregorius Palamast megelőző keleti theosziszértelmezéssel, ami nem megistenülést jelentett eredeti alakjában, hanem isteni „energiákban”, kisugárzó dicsőségében és ezzel együtt Isten életében való részesedést (VAN DEN BRINK – VAN DER KOOI (2022), 748.).

²⁵ Az angolszász szakirodalomban: *spiritual transformation*. Vö. BUCKLEY, Suzanne M. (2005): *Sacred Is the Call: Formation and Transformation in Spiritual Direction Programs*. Crossroad Publishing Company; MULHOLLAND JR., M. Robert (2016): *Invitation to a Journey. A Road Map for Spiritual Formation*. Downers Grove (Illinois), InterVarsity Press; CHANDLER, Diane J. (2014): *Christian Spiritual Formation. An Integrated Approach for Personal and Relational Wholeness*. Downers Grove, (Illinois), IVP Academic.

²⁶ VAN DEN BRINK – VAN DER KOOI (2022), 750–751.

Isten élete nem rajtunk kívül, hanem bennünk, így mindenképpen velünk és általunk történik meg. De hogyan nem keveredünk vissza az egyéni cselekedetek szerint felépített szentség, a saját üdvösségünket, értékességünket erőből létrehozó igyekezethez? Egyrészt azért, hogy szigorúan elhatárolódunk attól, hogy erkölcsi fogalmakkal beszéljünk a Lélek általi transzformációról. Másrészt mindvégig Isten kegyelmébe elrejtett, szerelmes, misztikus kapcsolatban értelmezzük az emberi oldalt.

Ebben a kálvini háládatosság és az augusztini állhatatosság kifejezések segítenek.²⁷ Mert nem vehetjük félvállról a hívő Krisztusban történő átalakulásának a felelősségét. A Biblia is beszél az óember–újember folyamatos küzdelméről, ahogyan újabb és újabb intéseket fogalmaz meg a hívők felé. Illetve megtaláljuk mindazokat az igéket is, amelyek kifejezik annak az új valóságnak a növekedését bennünk, aminek Krisztus a forrása, de a mi engedelmségünkben tud csak megtörténni: gyümölcstermés (Jn 15,1–16; Gal 5,19–21), növekedés (2Kor 10,15; Kol 1,10; 2Pét 3,18; Ef 2,21; 4,15–16; 1Kor 3,6–7; Ef 2,21; 4,15), érettség (1Kor 2,6; Fil 3,15; Kol 4,12; Ef 4,12–13; Zsid 5,14), megszentelődés (Zsid 10,29; Jn 17,17.19; Róm 15,16; 1Kor 1,2; 6,11; 1Thessz 5,23), szentség (3Móz 19,2; 1Kor 5,9–10; 1Pét 1,16; 2,11; Kol 2,20–23; 3,5–11; 1Kor 3,16), szeretet (5Móz 6,5; Mt 22,34–40; 13,1–3; 14,1–25; 2Kor 5,14; Kol 3,12–17; 1Pt 4,8–10; 1Jn 3,16–18; 1Jn 4,7; 1Pt 1,22; Ef 5,2).

A kérdés mindig az, hogy az ezekben megjelenő törvény, az igében megszólaló intés, bátorítás, felszólítás az emberi, izzadtságzagú erőlködéshez visz minket vissza vagy a Szentlélek által Jézus Krisztus misztikus közösségével megajándékozó mindvégig hűséges Istenhez, akiben újra és újra ráatalálhatok életem megújulásának, gyógyulásának, formálódásának a forrására.

Összegzés

A fentiekben azt a kérdést tettük fel, hogy amikor a lelki formálódás területén járunk protestánsként, és keressük a hitben való növekedés útjait, nem sodródunk-e idegen, gyanús tájakra, mint az egyházunkban sokszor félelemmel kezelt misztika, lelkeség, spiritualitás. A fentiekben láthattuk, hogy legkevésbé sem idegen jelenségek mindezek, hanem reformátori teológiánk szíve, hogy azt a megváltó munkát, amit értünk és rajtunk

---

²⁷ Bővebben: i. m. 760–764.

Jézus Krisztusban a Mennyei Atya elvégzett, azt mennyiben vesszük komolyan, váltjuk aprópénzre azáltal, hogy engedünk ennek a mennyei hatalomnak, ráhagyatkozunk, és hálából újra és újra őáltala futunk neki a mindennapoknak, hogy a Krisztussal való misztikus közösségben a Lélek átalakító, formáló ereje gyümölcsöt teremjen bennünk és általunk. Ez a spiritualitás, a lelkiség területe.

Felhasznált irodalom:

- BUCKLEY, Suzanne M. (2005): *Sacred Is the Call: Formation and Transformation in Spiritual Direction Programs*. Crossroad Publishing Company.
- CHANDLER, Diane J. (2014): *Christian Spiritual Formation. An Integrated Approach for Personal and Relational Wholeness*. Downers Grove (Illinois), IVP Academic.
- KÁLVIN János (2014): *Institutio. A keresztyén vallás rendszere*. II. kötet. Budapest, Kálvin Kiadó.
- MULHOLLAND Jr., M. Robert (2016): *Invitation to a Journey. A Road Map for Spiritual Formation*. Downers Grove (Illinois), InterVarsity Press.
- NÉMETH Dávid (2012): *Pasztorálanthropológia I*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- (2021): A biblikus – avagy protestáns – spiritualitás jellemzői, In: Siba Balázs – Szabóné László Lilla – Lányi Gábor (szerk.): *Lelki éhség. Protestáns spiritualitás a 21. században*. Budapest, Kálvin Kiadó. 11–52.
- RICE, Howard L. (1991): *Reformed Spirituality. An Introduction for Believers*. Louisville (Kentucky), Westminster John Knox Press.
- SEBESTYÉN Jenő (1994): *Református dogmatika*. Budapest – Gödöllő, Iránytű Kiadó.
- SIBA Balázs – SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla (2020): Zászlóshajó és horgony – a „Spiritualitás és misszió az egyházban” szakirányú továbbképzés és a „Tanítványként a világban” tanfolyam bemutatása, In: *Sárospataki füzetek*. 24. 148–149.
- TILlich, Paul (2000): *Rendszeres teológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- VAN DEN BRINK, Gijsbert – VAN DER KOOI, Cornelis (2022): *Keresztyén Dogmatika*. Kolozsvár, Exit Kiadó.